

*Лисенко О. В.,
аспірант кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З РОЗШУКУ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕХОВУЮТЬСЯ ВІД ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СУДУ

В статті наведено сучасний стан з організації розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду, виокремлено недоліки в організації розшукової роботи та головні напрями удосконалення такої діяльності.

Ключові слова: розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду; розшукова робота слідчого; криміналістичне та оперативно-розшукове забезпечення розшуку осіб, які переховуються; алгоритм дій з розшуку осіб; негласні слідчі (розшукові) дії.

В статье рассмотрено современное состояние организации розыска лиц, которые скрываются от органов досудебного расследования и суда, выделены недостатки в организации розыскной работы и основные направления усовершенствования данной деятельности.

Ключевые слова: розыск лиц, которые скрываются от органов досудебного расследования и суда; розыскная работа следователя; криминалистическое и оперативно-розыскное обеспечение розыска лиц, которые скрываются; алгоритм действий по розыску лиц; негласные следственные (розыскные) действия.

Поряд із загальними складнощами у організації досудового розслідування конкретних злочинів існує самостійний напрям у діяльності правоохоронних органів, який потребує уваги і відповідної організації. Таким специфічним напрямом є здійснення розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, суду, ухиляються від відбування кримі-

нального покарання, безвісти зниклих осіб. Важливість зазначеного вище напрямку має прояв у тому, що не можливо виконати завдання кримінального провадження без встановлення місця перебування особи, яка переховується від органів досудового розслідування, суду, ухиляється від відбування кримінального покарання. Практика правоохоронних органів свідчить, що значна частина

кримінальних проваджень залишаються не закінченими з причин не встановлення місця перебування особи, яка вчинила злочин та неможливість її притягнення до кримінальної відповідальності. Причинами низької ефективності правоохоронних органів у організації розшуку осіб, які переховуються, є як об'єктивні, так і суб'єктивні фактори. До об'єктивних факторів можна віднести: 1) існуючі можливості переховування в інших країнах, зокрема в країнах ближнього зарубіжжя, де не потребується особливих складнощів у оформленні тимчасового проживання, отримання роботи тощо; 2) політичні чинники, що дозволяють окремим особам безперешкодно переховуватися на території Російської Федерації, яка не видає окремих громадян України та не виконує офіційних запитів правоохоронних органів щодо розшуку конкретних осіб; 3) можливість проживання в орендованому житлі без відповідної реєстрації; 4) знаходження у трудових відносинах з роботодавцем без відповідного документального оформлення таких трудових відносин; 5) відсутність у правоохоронних органів відповідного інформаційно-довідкового забезпечення процесу розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду; 6) відсутність належної взаємодії та обміну інформацією між окремими правоохоронними органами, які здійснюють розшук осіб, що переховуються (Національної поліції, податкової міліції, Служби безпеки України) тощо.

До суб'єктивних факторів низької ефективності розшукової роботи можна віднести: 1) низький рівень професійної підготовки співробітників правоохоронних органів (як слідчих, так і оперативних підрозділів), 2) невміння слідчого належним чином організувати проведення комплексу заходів щодо розшуку осіб та незнання, в окремих випадках, існуючих механізмів розшуку таких осіб; 3) незацікавленість у проведенні ефективних заходів з розшуку осіб (зупинення досудового розслідування з причин пе-

реховування осіб від органів досудового розслідування фактично звільняє слідчого від проведення досудового розслідування); 4) різноплановість інтересів окремих структурних підрозділів правоохоронних органів (слідчих та оперативних підрозділів); 5) пряма зацікавленість окремих співробітників правоохоронних органів у можливості переховуванні підозрюваного та сприяння цьому за певну грошову винагороду тощо.

У наукових дослідженнях розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, у більшості випадків, розглядається з точки зору удосконалення чинного кримінального-процесуального законодавства щодо порядку оголошення в розшук, зупинення досудового розслідування та обрання для таких осіб запобіжних заходів, особливостей доставляння затриманих осіб до слідчого судді для обрання запобіжного заходу, змісту спільних дій слідчих та оперативних підрозділів тощо [1–5]. Зазначене вище пов'язано з тим, що існуючий порядок оголошення в розшук таких осіб та їх безпосередній розшук є недосконалим та потребує відповідних змін, які б сприяли належній організації роботи правоохоронних органів у цьому напрямі. На наш погляд зазначена проблема є більш складною і потребує комплексного підходу до вирішення завдань розшуку осіб.

Удосконалення організації розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду має розглядатися у різних напрямках та мати спрямування на удосконалення: 1) чинного кримінального процесуального законодавства; 2) розшукової роботи слідчого з організації безпосереднього розшуку осіб, які переховуються; 3) змісту оперативно-розшукової діяльності, спрямованої на встановлення конкретного місця перебування розшукуваної особи та її затримання і доставляння до органів досудового розслідування; 4) змісту спільної діяльності слідчих та оперативних підрозділів у здійсненні розшуку осіб, які

переховуються; 5) криміналістичного забезпечення розшуку осіб.

Розшук осіб, які переховуються від досудового розслідування, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, на наш погляд, має розглядатися як комплекс заходів оперативного-розшукового характеру, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, інших організаційних дій, які спрямовані на встановлення інформації про особу, що переховується, визначення конкретного місця її перебування та переховування, організацію фактичного затримання таких осіб з метою виконання завдань кримінального провадження.

Розшукову роботу необхідно розглядати як самостійний напрям діяльності правоохоронних органів, якій притаманні специфічні завдання, відповідний комплекс заходів, що використовуються у механізмі встановлення місця перебування конкретних осіб, специфічні за спрямування заходи щодо їх безпосереднього затримання та доставляння до місця проведення досудового розслідування і суду. Аналіз же практичної діяльності правоохоронних органів свідчить про зворотне, де розшук фактично розглядається як другорядна діяльність слідчого, так і оперативних підрозділів. У окремих випадках зупинення досудового розслідування та оголошення підозрюваного в розшук є підставою для «закриття» кримінального провадження. Таке ставлення до організації розшуку впливає на рівень встановлення осіб, які переховуються від досудового розслідування та суду, і не сприяє належній діяльності правоохоронних органів в цьому напрямі.

Такий підхід до організації розшукової роботи фактично призвів до того, що в Україні щорічно залишаються невстановленими значна кількість осіб, які переховуються від слідства та суду. У зв'язку із зазначеним вище не виконуються завдання кримінального провадження щодо притягнення осіб до кримінальної

відповідальності за вчинені кримінальні правопорушення, що, власне, впливає на рівень профілактичного впливу. Про це яскраво свідчать статистичні дані правоохоронних органів. За даними МВС України у 2011 р. лише слідчими підрозділами органів внутрішніх справ було зупинено провадження досудового розслідування у зв'язку із оголошенням розшуку осіб, що вчинили злочини та переховувалися від слідства у 4719 випадків (на той час кримінальних справ), у 2007 р. – 6684; у 2008 р. – 6622; у 2009 р. – 6063; у 2010 р. – 6613 відповідно.

Упродовж 12 місяців 2014 р. в розшук оголошено 4,8 тис. (4848) підозрюваних, що на 1,1 тис. (1189) більше ніж у 2013 році (3659). Щорічно накопичується кількість осіб, місце перебування яких не встановлено і вони залишаються в розшуку протягом багатьох років. Так, наприклад, у 2014 р. розшукувалася 35091 особа, які переховувались від слідства та суду, у тому числі 12849 підозрюваних, оголошених у розшук слідчими органів внутрішніх справ. Із цієї кількості 461 особа, яка вчинила вбивство, 694 – тяжкі тілесні ушкодження, 116 – згвалтування, 825 – розбоїв та 1658 – грабежів. Із загальної кількості осіб, які переховувалися від слідчих органів внутрішніх справ було розшукано 3203 особи або 24,9%, тоді як у 2013 році було розшукано 3862 особи або 29,3%. Найгірше організовано роботу у Львівській, Київській, Харківській, Одеській, Івано-Франківській областях, де розшукано менше чверті підозрюваних [6].

На рівень організації розшуку осіб впливає, зокрема, недосконалість чинного кримінального процесуального законодавства, яке регламентує особливості організації розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду.

Аналіз чинного КПК України свідчить про те, що питання розшуку осіб, які переховуються від органів досудово-

го розслідування та суду знайшли певне відображення у багатьох розділах кримінального процесуального законодавства. Перше за все законодавством визначено положення щодо розшуку підозрюваного у ст. 281 КПК України, де регламентовано оголошення в розшук таких осіб та можливість доручення його проведення оперативним підрозділам. Питання розшуку обвинуваченого регламентовані у ст. 335 КПК України. Окрім зазначеного вище, в КПК України переховування осіб від органів досудового розслідування та суду впливає на вирішення питань щодо: 1) підстав для зупинення досудового розслідування та судового провадження (ст. 280, ст. 335 КПК України); 2) запобіжних заходів (ст. 183, ст. 193 КПК України); 3) наслідків неприбуття на виклик та можливості проведення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження (ст. 319, ст. 297–1, ст. 297–2, ст. 297–4 КПК України); 4) строку дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії з метою встановлення місця перебування особи, що переховується – вона може тривати до встановлення місцезнаходження такої особи (ст. 249 КПК України); 5) можливості проведення негласної слідчої (розшукової) дії – обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння спеціально для виявлення осіб, які розшуковуються (ст. 267 КПК України); 6) екстрадиції (ст. 541, ст. 575, ст. 582 КПК України); 7) розгляду слідчим суддею клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу (ст. 189 КПК України) тощо.

Кримінальне процесуальне законодавство України не визначає поняття розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування і суду та детально не регламентує особливостей організації цього процесу. До недоліків чинного кримінального процесуального законодавства можна віднести також те, що ст. 281 КПК України визначає лише особливості розшуку під-

озрюваного, тоді як особливості нормативно-правової регламентації розшуку обвинуваченого, підсудного, особи, яка ухиляється від відбування кримінального покарання залишаються поза увагою. На практиці нерідко виникають проблеми щодо оголошення в розшук осіб, яким не повідомлено про підозру, однак є всі підстави вважати, що особа причетна до вчинення конкретного злочину і про це свідчать докази, отримані в ході досудового розслідування. «У практиці органів досудового розслідування питання на предмет того, яким чином оголосити таку особу в розшук, залишається відкритим» [5, с. 50].

Стосовно розшуку обвинуваченого є згадування у ст. 335 КПК України, яка регламентує зупинення судового провадження, де суд зупиняє судове провадження щодо обвинуваченого, який ухиляється від суду до його безпосереднього розшуку. Суд своєю ухвалою оголошує такого обвинуваченого в розшук та доручає його проведення слідчому та/або прокурору. Із аналізу ст. 335 КПК України є незрозумілим, яким чином і в рамках якого провадження слідчий буде здійснювати розшук обвинуваченого, який переховується від суду. Так, суд може доручити проведення розшуку обвинуваченого прокурору, оскільки прокурор, в свою чергу, на підставі положень ч. 1 ст. 6 та п. 4 ч. 3 ст. 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», в межах своєї компетенції, може давати письмові вказівки про проведення оперативно-розшукових заходів з метою розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно відсутніх.

Пропонується викласти статтю 281 Кримінального процесуального кодексу України у такій редакції: «Стаття 281. Розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання.

1. Якщо під час досудового розслідування чи розгляду кримінального провадження в суді місцезнаходження підозрюваного, обвинуваченого, підсудного та особи, яка ухиляється від відбування кримінального покарання невідоме, то слідчий, прокурор, суд оголошує його в розшук.

2. Розшуком осіб, які переховуються від досудового розслідування, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання є комплекс заходів оперативного-розшукового характеру, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, інших організаційних дій, які спрямовані на встановлення інформації про особу, що переховується, визначення конкретного місця її перебування та переховування, організацію фактичного затримання таких осіб з метою виконання завдань кримінального провадження.

3. Про оголошення розшуку підозрюваного вноситься окрема постанова, якщо досудове розслідування не зупиняється, або вказується в постанові про зупинення досудового розслідування, якщо таке рішення приймається, відомості про що вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

4. Про оголошення розшуку обвинуваченого, підсудного, особи, яка ухиляється від відбування кримінального покарання судом, прокурором вноситься відповідна ухвала/постанова.

5. Здійснення розшуку осіб, які переховуються від досудового розслідування, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання може бути доручено оперативним підрозділам.»

Одним із перспективних напрямів щодо удосконалення розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду, є власне удосконалення розшукової роботи слідчого. Практика правоохоронних органів свідчить про те, що діяльність слідчого в організації розшуку осіб, які переховуються, обмежується лише складанням постанови про зупинення досудового

розслідування та оголошення особи, що переховується, в розшук і доручення його проведення оперативним підрозділам. У 90% випадків слідчим не проводяться спеціальні заходи, спрямовані на отримання додаткової інформації про розшукувану особу (слідчі (розшукові) дії, запити на отримання інформації від підприємств, установ, організацій, фізичних осіб, аналіз інформації соціальних мереж, аналіз інформаційних ресурсів правоохоронних органів тощо).

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень свідчить про відсутність фактів щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих спеціально на встановлення місця перебування осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, зокрема проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії як обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння спеціально для виявлення осіб, які розшукуються (ст. 267 КПК України). За даними співробітника Головного слідчого управління Національної поліції України Керевича О. В. у 2013 р. проведення негласних слідчих (розшукових) дій сприяло розшуку більше 1,2 підозрюваних, які переховувалися від органів досудового розслідування [5, с. 52].

Практика правоохоронних органів свідчить про те, що слідчий, у більшості випадків, обмежується складанням відповідного доручення оперативним підрозділам про здійснення розшуку, які, на думку слідчого і мають здійснювати всі необхідні в таких випадках заходи, пов'язані із встановленням місця знаходження розшукуваної особи та затримання і доставляння до органів досудового розслідування. Варто погодитися з думкою Керевича О. В. стосовно того, що, «часто слідчі обмежуються наданням доручень до оперативного підрозділу, подекуди незмістовні, на які отримують відповіді формального змісту» [5, с. 50].

У більшості випадків таке ставлення слідчих до розшуку осіб, які перехо-

вуються, пояснюється завантаженістю у інших кримінальних провадженнях і тим, що такою специфічною діяльністю мають займатися оперативні підрозділи, які мають для цього всі повноваження та специфічні механізми і засоби отримання оперативної інформації.

Аналіз практики засвідчив низький рівень співпраці та взаємодії оперативних та слідчих підрозділів у ході здійснення розшукової роботи. Слідчі фактично усуваються від організації розшукової роботи, не проводяться наради із планування окремих спільних заходів, розробки тактичних операцій із затримання розшукуваних осіб. На низькому рівні залишається взаємний обмін інформацією про хід та результати розшукової роботи між слідчими та оперативними підрозділами або такий обмін носить формальний характер. Аналіз засвідчив про відсутність обміну інформації між окремими правоохоронними органами, які здійснюють розшук осіб (податкова міліція, підрозділи Національної поліції, Служби безпеки України), що, в окремих випадках, призводить до дублювання дій з розшуку осіб, які переховуються.

На наш погляд слідчий має бути центральною особою у організації розшукової роботи. Фактично від цього залежить рівень ефективності правоохоронних органів з розшуку осіб, які переховуються. Перш за все, слідчий володіє масивом інформації про особу, що розшукується, та його оточення. Відповідно він може передбачати можливі місця перебування таких осіб, певні зв'язки між родичами, близькими, колегами по роботі та друзями розшукуваних осіб. Така інформація може бути підставою для планування розшукової роботи, організації проведення окремих слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших дій, спрямованих на розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду, ухиляються від відбування кримінального покарання.

Варто погодитися з О.В. Керевичем стосовно того, що «правильне розуміння розшукової діяльності слідчого та оперативних підрозділів, її методів і засобів, а також добре поставлена розшукова робота наділених цією функцією органів є гарантією того, що жоден злочинець не уникне заслуженого покарання» [5, с. 49–50].

Розшукова робота має розглядатися як самостійний напрям діяльності правоохоронних органів, мати відповідне процесуальне та криміналістичне забезпечення, здійснюватися при безпосередній участі слідчого у ході організації та проведення спеціальних заходів із розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду, ухиляються від відбування кримінального покарання. Лише спільними діями слідчих та оперативних підрозділів можна досягти позитивного результату з розшуку осіб, які переховуються.

Потребують удосконалення положення кримінального-процесуального законодавства, де має бути визначення поняття та змісту розшукової роботи, особливості змісту розшуку підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, а також особливості оголошення в розшук осіб, яким не повідомлено про підозру, але вони обґрунтовано підозрюються у вчиненні конкретного злочину та переховуються від органів досудового розслідування. Науковими дослідженнями має бути запропонований алгоритм дій слідчих та оперативних підрозділів у ході здійснення розшуку, особливостей аналітичної роботи розшукового процесу, використання можливостей інформаційно-пошукових ресурсів правоохоронних та контролюючих органів, аналізу інформації доступних соціальних мереж тощо. Виконання лише комплексу зазначених вище заходів буде сприяти встановленню місця перебування осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Захарченко О. В.* Діяльність слідчого з розшуку та встановлення місцезнаходження обвинуваченого: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / О. В. Захарченко // Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2012. – 203 с.
2. *Кривонос І. С.* Здійснення розшуку підозрюваного за новим кримінальним процесуальним кодексом України / І. С. Кривонос // Право і безпека. – 2012. – № 4 (46). – С. 169–173.
3. *Гуменна Н. В.* Теоретичні та практичні проблеми розшукової діяльності слідчого: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09/ Н. В. Гуменна. – Львів, 2015. – 240 с.
4. *Степанов О. С.* Розшук підозрюваного за новим кримінальним процесуальним кодексом України / О. С. Степанов // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 216–219.
5. *Керевич О. В.* Основні напрямки взаємодії слідчих та оперативних підрозділів ОВС при оголошенні в розшук підозрюваного / О. В. Керевич // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 1. – С. 49–53.
6. Узагальнення обґрунтованості зупинення досудового розслідування у кримінальних провадженнях, коли підозрюваний переховується від органів слідства з метою ухилення від кримінальної відповідальності і його місцезнаходження невідоме за 12 місяців 2014 року. Матеріали МВС України щодо розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування за 2014 р.

Lysenko O. Prospects for improving law enforcement agencies searching practice of fugitives hiding from pre-trial investigation and court.

According to the practice of law enforcement agencies there are a significant number of fugitives that had never been found by the police. One of the reasons for that is a low efficiency of law enforcement agencies. The paper analyzes reasons and ways of solving this problem.

Nowadays investigators see the search of fugitives hiding from pre-trial investigation and court as their secondary activity, which is usually caused by two factors: a heavy workload and poor management. Analysis of the law enforcement practice indicates that after a suspect is added to a wanted list all criminal proceedings «stop», the actions of an investigator, in most cases, are limited to drawing up to instructions to the operational units which, according to the investigator should do all the work. O. Kerevych says that usually an investigator gives ineffective orders to the operational unit which answers with a formal reply without any enthusiasm to actually find a fugitive and solve a crime. Adding to that, there is also a problem of a poor information exchange between all law enforcement agencies on a local, nationwide and international level.

In 90% of cases of finding fugitives investigators do not carry out special measures to get an additional information about the wanted person (while they are able use investigative actions, requests for information from companies, institutions, organizations, individuals, information analysis of social networks, analysis of information resources of law enforcement, etc.). The author believes that legislation can deal with problems indicated above, and offers the necessary changes to the Code of Criminal Procedure of Ukraine.

Scientific research should be the algorithm of actions of investigative and operational units in the course of the investigation, the analytical features of Investigation process, use of the information retrieval resources of law enforcement and regulatory authorities, analysis of the information available to social networking etc.

Keywords: *searching of fugitives hiding from pre-trial investigation and court, investigations, forensic, search, action algorithm of a search, covert investigative (detective) actions, Code of Criminal Procedure of Ukraine.*

Стаття надійшла до редакції журналу 28.12.2015 р.